

РИТА МЕЛЬНИК (м. Київ)

УДК 378. 147: 33: 001. 4

**ЗАСТОСУВАННЯ КОГНІТИВНОГО ПІДХОДУ ДО ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ВПРАВ
ДЛЯ НАВЧАННЯ ФАХОВОЇ ЛЕКСИКИ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ ВИШІВ
(ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ)**

У статті розглядається застосування когнітивного підходу до навчання фахової лексики студентів немовних вишів, що передбачає експліцитне та імпліцитне навчання, а також метакогнітивний аспект. Робиться акцент на оволодінні студентами когнітивними стратегіями вивчення нової лексики.

Ключові слова: когнітивний підхід, експліцитне та імпліцитне навчання, навчання фахової лексики, метакогнітивний аспект, когнітивні стратегії.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Серед вимог володіння іноземною мовою спеціального призначення є засвоєння студентами немовних вищих навчальних закладів (ВНЗ) спеціальної галузевої лексики, на чому наголошують *Освітньо-професійна програма підготовки бакалавра, спеціаліста і магістра з навчальної дисципліни „Іноземна*

мова професійного спілкування” та Програма з англійської мови для професійного спілкування (2005 р.) (Бакаєва Г.Є., Борисенко О.А., Зуєнок І.І. та ін.). Згідно з когнітивним підходом, вивчення іноземної мови є свідомим процесом, який відбувається за допомогою певних навчальних стратегій, тобто спеціальних прийомів роботи з інформацією, які

сприяють її кращому розумінню, засвоєнню та запам'ятовуванню. Отже, навчання лексики на засадах когнітивного підходу є важливою проблемою у вивченні англійської мови професійного спілкування, що й становить **актуальність** публікації.

Короткий огляд публікацій з теми. Дослідженнями з навчання студентів економічних спеціальностей фахової термінології займалися як вітчизняні, так і зарубіжні науковці. Борщовецька В. Д. досліджувала проблеми когнітивного підходу, а саме психологічні процеси, пов'язані з вивченням фахової лексики студентами-економістами. Такі науковці як Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. розробляли методи навчання іноземних мов, в яких акцент робиться на мисленні або когніції. Семенчук Ю.О. досліджував інтерактивні методи формування лексичної компетенції у студентів-економістів. Методика вивчення фахової економічної термінології на основі структури кваліа була розроблена Давидко Н.

Серед зарубіжних дослідників, які займалися проблемою вивчення фахової термінології та іншомовної лексики, слід зазначити таких вчених як Гоурі І. К., Преслі М., Сохмен А., Шміт Н. та ін.

Метою публікації є аналіз найефективніших, з нашого погляду, методів навчання економічної лексики в межах когнітивного підходу, які послужать підґрунтям для створення авторської системи вправ з вивчення фахової економічної лексики.

Виклад основного матеріалу. У центрі когнітивного підходу до навчання лексики знаходиться експліцитний виклад значень нових лексичних одиниць, зокрема його мета-когнітивний аспект, метою якого є розвиток у студентів незалежних стратегій опанування термінології, оскільки обмежений лексичний вокабуляр студентів обумовлює неправильне сприйняття прочитаного й перешкоджає більш ґрунтовному опрацюванню тексту. Досить часто вивчення значень слів до роботи з текстом не допомагає його кращому розумінню. Звідси головним у когнітивному підході до навчання лексики є застосування когнітивних стратегій, які сприяють кращому розумінню і збереженню інформації в довготривалій пам'яті людини.

Ефективне навчання лексики полягає в розвитку самостійних когнітивних стратегій навчання, а також знання словотвору та синтаксису, що означає розпізнавання слова та його значення в реченні, передбачає розуміння теми й вибір стратегій, які використовуює ерудований читач для розуміння значення слова (Pressley 300). Такими когнітивними стратегіями є встановлення зв'язків між існуючими знаннями й новою інформацією, які реалізуються у постановці запитань під час читання, здогадка, визначення важливості інформації, її узагальнення та перевірка розуміння прочитаного (Harvey and Goudvis).

У цілому, існує три основні аспекти когнітивного підходу до навчання незнайомої лексики: пошук / розпізнавання, підбір значень і співвіднесення значення нових слів з іншими словами та контекстом.

Важливим моментом у методиці навчання є здатність розпізнавати нову лексику і визначати її цінність. Для цього потрібно мати певний рівень метакогнітивного розуміння, який визначають такі запитання:

- *Що означає поняття "незнайоме слово"?*
- *Чому визначення незнайомої лексики є важливим?*
- *У чому полягає цінність незнайомої лексики?*

Наступним кроком у вивченні нової лексики є здатність зрозуміти значення нових слів.

Для цього студенти використовують такі когнітивні стратегії:

- активізація попередніх знань;
- прогнозування;
- здогадка;
- запитання.

Для того щоб залучити студентів до такої роботи, потрібно навчити їх відповідати на наступні запитання:

- *Які я маю асоціації з темою, що ми вивчаємо?*
- *Чи відоме мені це слово?*
- *Що може означати це слово?*
- *Які значення цього слова надає фаховий словник?*
- *Як значення конкретного слова розкриває тему прочитаного?*

Співвіднесення значень нового слова відбувається шляхом логічної операції – порівняння з іншими словами або здогадки значення

ня слова за контекстом. Як зауважує автор, “нам треба навчити студентів розуміти, як “працюють” слова: в яких контекстах, у якому значенні та ким вони вживаються”. З позиції когнітивного підходу, така діяльність стимулює студентів категоризувати інформацію, класифікувати поняття, будувати асоціативні зв'язки, тобто переходити на більш високий рівень абстракції. Метакогнітивні запитання на цьому етапі вивчення лексики такі:

- Які інші слова мають те саме або схоже значення?
- До якої категорії належить це слово?
- З якими словами асоціюється це слово?

Таблиця 1 ілюструє когнітивні та метакогнітивні стратегії, які співвідносяться з трьома аспектами когнітивного підходу до навчання лексики.

Таблиця 1

Когнітивні та метакогнітивні стратегії, які співвідносяться з трьома аспектами когнітивного підходу до навчання лексики

Cognitive vocabulary approach	Cognitive strategies	Metacognitive strategies	Explicit instructional support
Identifying unfamiliar words	Identify unfamiliar words Determine importance	What does it mean to acknowledge unfamiliar words? Why do I need to identify unfamiliar words? When do I flag these words? How do I know if the word is important?	Provide opportunities for students to self-select unfamiliar words. Focus on constructing overall meaning of the passage and the contribution of unfamiliar words.
Examining unfamiliar words	Activate prior knowledge Predict Infer Draw conclusions	What do I know about the topic we are studying? What do I know about this word? In what ways might the author use the word in reference to the topic? What might the word mean? Verify the meaning of the word by checking the glossary or dictionary or by asking someone. What does this tell me about the topic of the passage ?	Teach word-level strategies such as prefixes and roots. Teach context clues in relation to the overall meaning of the passage. Highlight connections between word meaning predictions from the context and the meaning of the passage.
Relating word meanings	Connect Classify Categorise Visualise	This word reminds me of ... This word belongs to other words or terms such as This word fits under the category of ...	Use visual representations such as word maps and graphic organizers to illustrate relationships among words. Have students create symbols and select colours to help them remember word meanings.

Наразі не існує абсолютно правильного або досконалого способу навчання лексики. На думку Н. Шмітта, спосіб навчання зале-

жить від рівня володіння іноземною мовою студентами, специфіки лексики, програми навчального закладу та багатьох інших складо-

вих (Schmitt 142). У цілому, навчання лексики в аудиторії носить так званий «експліцитний» характер. До найбільш ефективних стратегій навчання лексики належать такі: формування вокабуляру з найуживаніших слів (термінів), інтегрування нових та вже відомих слів, використання нових слів в різних контекстах, видах мовленнєвої діяльності, в уявних та наближених до реальних ситуаціях, опанування власними стратегіями навчання.

1. Формування вокабуляру: згідно з I. Нейшн та А. Сокмен, вивчення 2000 найуживаніших слів є необхідним (Nation 15; Sokmen 239). У нашому випадку акцент робиться на формуванні професійного вокабуляру, який складається з галузевої та міжгалузевої термінології.

2. Інтегрування нової лексики – це формування ментальних зв'язків. Згідно з когнітивною теорією, мозок людини будує системи, ієрархії, тезауруси, мережі асоціацій, які упорядковують ментальні структури (поняття, пропозиції, умовиводи) й утримують їх у довготривалій пам'яті. У процесі засвоєння нових слів вони вбудовуються в існуючі системи знань, поєднуються з уже відомими словами й утворюють з ними лексико-семантичні та логіко-поняттєві зв'язки.

3. Використання слів у різних контекстах, що забезпечує краще розуміння їхніх значень і способів уживання.

4. Достатній рівень обробки: поєднання нової лексики з відомими словами, її використання в різних видах мовленнєвої діяльності дає можливість будувати та зміцнювати асоціативні зв'язки.

5. Використання в уявних та наближених до реальних ситуаціях: згідно з двокодовою теорією людської пам'яті, людський мозок має мережу вербальних та образних ментальних репрезентацій. Коли студент використовує уяву, а не тільки послуговується лексико-семантичними зв'язками під час роботи з новою лексикою, зростає вірогідність її подальшого вживання. Крім того, вивчення нової лексики здійснюється ефективніше, якщо її використовують у конкретних життєвих ситуаціях. У цьому випадку для запам'ятовування студенти можуть наводити приклади нових для них слів, які співвідносяться з їхнім власним досвідом, актуальними для них подіями, ситу-

аціями, пов'язаними з їхнім життям (Sokmen 224).

6. Використання різних видів роботи з новою лексикою: А. Сокмен пропонує поєднувати кілька способів роботи з новою лексикою, а саме: робота зі словником (які значення нового слова наводить фаховий словник), морфемний аналіз, мнемоніка (вербалізація та візуалізація), встановлення лексико-семантичних зв'язків, утворення словосполучень, побудова висловлень, використання в діалогах та рольових іграх та ін. – усе це сприяє створенню стійких та довготривалих зв'язків у лексиконі студента.

7. Імпліцитне вивчення незнайомої лексики – це формування навичок самостійної роботи з лексикою. Незалежно від того, які експліцитні методи навчання використовуються, студенти повинні залучатися до активної самостійної роботи з вивчення лексики (Sokmen 255).

Одним із шляхів імпліцитного вивчення лексики є визначення значення слова у контексті, в якому воно вжито. Цей процес передбачає роботу студентів з текстом, яка розвиває так звані «контекстні навички». Суть цієї стратегії полягає в тому, що будь-який текст має певні «ключі», за допомогою яких можна визначити значення нової лексики – лексичне оточення слова в реченні або абзаці, заголовки / назва тексту, які надають інформацію про його зміст.

Вивчення нової лексики має бути персоналізованим згідно з потребами та цілями студентів. Беручи до уваги той факт, що вивчення лексики відбувається не тільки в аудиторії, студенти повинні розуміти, що вони мають опанувати власними стратегіями навчання як на заняттях, так і самостійно. Одним з найефективніших прийомів вивчення лексики традиційно вважається здогадка (визначення значення незнайомого слова за контекстом) (Pressley 110). Проте, на думку деяких дослідників, за допомогою здогадки студенти досить рідко віднаходять правильне значення слова (Kelly). Основний недолік цього прийому полягає в тому, що студентам не вдається будувати зв'язки в довготривалій пам'яті. Саме поєднання експліцитного та імпліцитного підходів вважається оптимальним у вивченні нової лексики (Sokmen 239).

Як вважає Н. Давидко, при когнітивному підході до навчання термінології може бути використана так звана *структура квалія*, запропонована Дж. Пустеджовським (з лат. *qualia* – “якість, ознаки” (термін американського філософа І. Л’юїса, 1929 р.), яка описує чотири важливі аспекти значення слова, а саме:

- формальний: ознаки, які накладають обмеження на його вживання в мові;
- конститутивний: зв’язок між словом і його складовими частинами;
- цільовий: функціональне призначення;
- агентивний: походження.

На думку Н. Давидко, використання структури квалія допомагає студентам зрозуміти термін або загальноновживане слово і за допомогою запитань дати йому пояснення. Як приклад авторка наводить термін *option*:

1) *What is it?* (formal) – концептуальний зміст: *it is a contract giving the right to buy or sell an asset*; лексичний зміст: *call option, put option*;

2) *What is it made of?* (constitutive) – концептуальний зміст: *like any other contract it consists of terms: amount of a commodity, price, delivery date and conditions (rights, obligations, fees)*; лексичний зміст: *underlying asset, strike/exercise price; expiration date/expiry, premium*;

3) *How does it function?* (telic) – концептуальний зміст: *insure against risks and speculate*; лексичний зміст: *hedge, speculate*;

4) *How is it used?* (agentive) – концептуальний зміст: *it is bought or sold on the OTC market or exchanges*; лексичний зміст: *write, take*.

Після того, як студенти зрозуміли, що означає термін *option* (концептуальний зміст), можна ознайомити їх з термінами, які використовуються для пояснення лексичного значення і надати додаткову інформацію (подається у квадратних дужках) (Давидко).

Приклад:

call option – “контракт на купівлю активу”;

put option – “контракт на продаж активу”;

strike / exercise price [it remains unchanged during the whole period] – “ціна активу, який купується або продається”;

expiration date/period/expiry [European options can be exercised only at the date the option expires; American options can be

exercised at any time up to expiry which is why they are more valuable] – “дата доставки”;

premium [the seller keeps it whether or not the buyer exercises the option] – “плата, яку покупець сплачує продавцю”.

Доречно порівняти термін *option* з іншими фінансовими термінами. Переваги такого способу пояснення, на думку Н. Давидко, стають очевидними, якщо їх порівняти зі словниковими дефініціями. Так, *Longman Dictionary of Contemporary English* визначає термін *option* як “the right to buy or sell something at the stated time in the future”. Ця дефініція розкриває зміст поняття, але не містить необхідних відомостей для розуміння поняття у професійному сенсі. У свою чергу, термін *futures* фаховий словник визначає як ‘contracts for goods to be bought or sold in large quantities at the present price, but not produced or sent till a later time’. Ця дефініція містить вираз ‘at the present price’, який можна тлумачити і як ринкову ціну на теперішній час, і як договірну ціну на даний момент. Як зауважує Н. Давидко, перевага «структури квалія» полягає у всебічному розкритті семантики терміна.

Висновки та перспективи дослідження.

Отже, поєднання експліцитного та імпліцитного навчання лексики як складових когнітивного підходу може скласти основу для системи вправ для студентів економічних спеціальностей, при цьому застосування самостійних стратегій навчання сприятиме поглибленому розумінню, запам’ятовуванню, структуруванню та утриманню у довготривалій пам’яті нового лексичного матеріалу. У перспективі плануємо використати теоретичні положення та принципи когнітивного підходу для розроблення моделі навчального процесу з вивчення фахової лексики студентами економічних спеціальностей.

References

- Davidko, N. *Cognitive approach to teaching ESP*. Web. 21 Nov. 2016.
- Harvey S. and Goudvis A. *Strategies that work: Teaching Comprehension to Enhance Understanding*. York: Stenhouse, 2007. Print.
- Kelly P. *Guessing: No substitute for systematic learning of lexis*. System. 199-207. Print.
- Pressley M. *Metacognition and Self-Regulated Comprehension. What Research Has to Say about Reading Instruction*. Newark: IRA, 2002. 291–309. Print.
- Pressley M., Levin J. R. and McDaniel M.A. *Remembering versus inferring what a word means:*

Mnemonic and contextual approaches. Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum, 1987. 107-123. Print.

Nation, I. S. P. *Learning Vocabulary in Another Language*. New York: Cambridge University Press, 2001. Print.

Nation, I. S. P. *Teaching and Learning Vocabulary*. Boston: Heinle and Heinle Publishers, 1990. Print.

Schmitt, N. *Vocabulary in Language Teaching*. Cambridge, New York: Cambridge University Press, 2000. Print.

Schmitt, N. *Vocabulary learning strategies*. *Vocabulary: Description, Acquisition and Pedagogy*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997. Print.

Sokmen, A. J. *Current trends in teaching second language vocabulary*. *Vocabulary: Description, Acquisition and Pedagogy*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997. Print.

THE APPLICATION OF COGNITIVE APPROACH TO DEVELOPING A SYSTEM OF EXERCISES FOR TEACHING ECONOMIC TERMS

Rita Melnik

Foreign Languages Department of the Faculty of Economics, Kyiv Taras Shevchenko National University, Kyiv, Ukraine

Abstract

Background: The urgent problem of nowadays confronted by Ukrainian higher educational institutions is to prepare high-proficiency specialists with a good knowledge of professional English for different branches of economy.

According to the cognitive approach, learning a foreign language is a conscious process that enables students to understand, learn and retain information in the long-term memory. Teaching professional terms to the students of economics with the help of cognitive methods is very important in studying English for professional purposes.

Purpose: The aim of the article is to analyze the most effective methods of teaching new vocabulary, based on cognitive approach, and use them as a basis for the original system of exercises for teaching economic terms.

Results: Cognitive approach to vocabulary teaching emphasizes explicit teaching of not only new words meanings but also developing metacognitive strategies that will help students work with unfamiliar words.

Classroom vocabulary teaching activities are explicit in nature. The most effective vocabulary teaching strategies encompass building a large sight vocabulary, integrating new words with the old, providing a number of encounters with the new vocabulary, promoting a deep level of processing, using a variety of techniques and encouraging independent learner strategies.

Implicit vocabulary teaching emphasizes the development of independent learner strategies for identifying, understanding and retaining new words in the long-term memory.

One of the most effective methods of teaching economic terms is qualia structure that reveals the protean properties of the concept.

Discussion: Explicit together with implicit methods of teaching vocabulary as the elements of cognitive approach could be used as a basis for the system of exercises for teaching students economic terms. We plan to develop a model of an educational process for teaching economic terms based on the principles of cognitive approach.

Keywords: cognitive approach, explicit and implicit methods of teaching, teaching economic terms, metacognitive aspect, cognitive strategies.

Vitae

Rita Melnik, lecturer, Foreign Languages Department, Faculty of Economics, Taras Shevchenko National University of Kyiv. Her areas of research interests include methodics of teaching foreign languages and socio-linguistics.

Correspondence: ramel59@ukr.net